

Ивана Јанковић*

Миљан Васић**

ЕПИСТЕМИЧКИ ПАТЕРНАЛИЗАМ У ДОБА КРИЗЕ

Апстракт: Епистемички патернализам је пракса уплитања у процес истраживања који нека особа спроводи, без претходног консултовања са њом, а зарад њеног епистемичког добра. Размотрићемо два главна типа епистемичког патернализма: еудаимонистички и строги. Код еудаимонистичког епистемичког патернализма, епистемичко побољшање се користи само као средство за постизање неепистемичких добробити. У случају строгог епистемичког патернализма, епистемичко побољшање се вреднује као добро по себи. Главни приговор против сваког од оба типа епистемичког патернализма јесте да ова пракса доводи до нарушавања личне аутономије. Бранићемо умеренију верзију строгог епистемичког патернализма која за мотивацију има како епистемичке тако и неепистемичке користи. Истовремено, овај умерени облик доводи до развијања специфичних епистемичких врлина, што за последицу има повећање, а не нарушавање личне аутономије. Показаћемо да је питање оправданости епистемичког патернализма посебно релевантно у кризним ситуацијама, каква је тренутна пандемија изазвана вирусом ковид-19.

Кључне речи: Епистемички патернализам; криза; лична аутономија; епистемичке врлине

Често свесно пристајемо да будемо лишени одређених информација, зарад нпр. ефикасности (када се држимо неких устаљених, опробаних метода у одређеној пракси, научном истраживању или експерименту) или неких епистемичких добробити. Али шта када

---

* Доцент, Одељење за филозофију, Филозофски факултет, Универзитет у Београду, ivana.jankovic@f.bg.ac.rs

** Истраживач-приправник, Институт за Филозофију при Одељењу за филозофију, Филозофски факултет, Универзитет у Београду miljan.vasic@f.bg.ac.rs

то није добровољно, када нисмо дали пристанак за било какву врсту епистемичке „интервенције“? Да ли је оправдано да питамо и да захтевамо да знамо ко, због чега и на који начин „филтрира“ информације за нас? Да ли питање остаје чак и када знамо да се то ради за нашу добробит, било индивидуалну, било колективну? Циљ нашег рада је да испитамо да ли је, када и под којим условима *еписџемички патернализам* оправдан.

Шта је епистемички патернализам?

Патернализам је пракса која, уопштено говорећи, представља ограничавање слободе неке индивидуе услед мешања државе или других индивидуа, против њене воље и зарад њеног добра (Dworkin, 2020). Неки од примера патерналистичке праксе коју спроводи држава били би закон о забрани психоактивних супстанци, закон о обавезном везивању појаса у аутомобилу, или онај који налаже малолетним лицима да приме трансфузију крви¹ чак и онда када се родитељ или старатељ томеprotиве (из нпр. верских разлога), којима се, путем правних и нормативних аката ограничава слобода индивидуа да конзумирају психоактивне супстанце, да не вежу појас или да одбију трансфузију крви. Питања о томе *ко* има ауторитет да уведе таква ограничења, за која, по дефиницији, саме индивидуе не дају изричиту сагласност, и *на који начин* самеравамо губитак слободе наспрам добробити које од таквих пракси имамо, била су предмет расправа великог броја етичара, правника и филозофа политике током историје. Овакве праксе отварају питања личне аутономије (и њених граница) и поштовања права индивидуа да саме доносе одлуке (Dworkin, 2020). Ипак, циљ овог рада неће бити преиспитивање легитимности патернализма уопште, већ оправданости једне посебне врсте патернализма – епистемичког патернализма.

И заговорници и критичари епистемичког патернализма (ЕП) слажу се по питању одређења овог појма, означавајући га као праксу уплитања у процес активног формирања веровања, сазнавања и процеса истраживања које неки делатник спроводи, без консултације са њим, а зарад (његовог) епистемичког добра (Ahstrom Vij, 2013; Bulock, 2016). Треба нагласити да се ово *еписџемичко добро* може разумети или *веритицистички* – циљ је *формирање истиинитих веро-*

1 Закон о психоактивним контролисаним супстанцама, „Службени гласник РС” бр. 57/2018; Закон о безбедности саобраћаја на путевима, „Службени гласник РС” бр. 87/2018, 23/2019 и 128/2020; Закон о трансфузијској медицини, „Службени гласник РС” бр. 40/2017 и 103/2017.

вања и избегавање лажних веровања (Ahlstrom-Vij, 2013; Goldman, 1991) или као *побољшано разумевање делатника*, које заговарају заступници теорије интелектуалних врлина (Croce, 2020; Pritchard, 2013). По веритистичкој интерпретацији, када процењујемо ЕП „мо-рамо истражити опште околности” у којима патерналистичка пракса има „добре или лоше *епистемичке* последице, тј. добре веритистичке исходе” (Goldman 1991, стр. 124), где сва друга епистемичка својства имају само инструменталну вредност. Теоретичари интелектуалних врлина, пак, заговарају ширу концепцију епистемичког добра (знање, поуздано формирање веровања, побољшан капацитет за разумевање итд.). У овом случају, промовисање епистемичког добра не би било пожељно *искључиво* због формирања истинитих веровања, већ и због тога што ће делатник „стећи епистемичка добра као што је разумевање, која имају *вредности сама по себи*” (Pritchard, 2013 стр. 30). У фокусу нашег рада биће ово шире одређење епистемичког добра.

Парадигматичан пример праксе ЕП јесте случај са поротом. Правила која постоје у америчком правном систему понекад дозвољавају судијама да поротницима ограниче приступ одређеним доказима или информацијама о окривљеном (нпр. информације о његовој криминалној прошлости), због тога што се сматра да би такве информације за последицу имале пристрасност поротника у разматрању конкрет-ног случаја, што би даље умањило и изгледе да дођу до исправне пре-суде. Треба нагласити да ове информације нису ирелевантне за сам процес (судија који изриче казну још увек их има на располагању), али су поротницима ускраћене због бојазни да им могу придавати пренаглашени значај (Ahlstrom-Vij, 2013, стр. 29–30). „Главна идеја је да су поменута правила о доказима донета да заштите поротнике од њихове сопствене ’глупости’, баш као што родитељи могу да држе опасне играчке или друге предмете даље од деце или да их не излажу одређеним чињеницама (Goldman, 1991, стр. 118).

У историји филозофије можемо наћи и потврдан и одричан од-говор на питање оправданости епистемичке интервенције. Један од првих аутора који даје потврдан одговор јесте Платон. Његово заго-варање „племените лажи” у *Држави* служи за успостављање идеал-не државе у којој грађани, неспособни да спознају истину и дођу до потребних знања за доношње исправних одлука, треба да препусте најмудријима међу њима да то ураде у њихово име, и наравно, за њи-хово добро (*Rep.* 414b–c). Уколико можемо натерати људе да поверују у било коју „истину” коју им понуде владари идеалне државе, они ће бити мотивисани да брину једни о другима и о својој заједници. С друге стране, један од највећих заговорника индивидуалне ауто-номије, Џон Стјуарт Мил (John Stuart Mill), оштро критикује било

какав покушај епистемичке интервенције. Овако формирано „колективно мњење” би било одраз динамика моћи које подривају слободу индивидуе, која је сама најбољи судија у погледу свог сопственог интереса. Милов аргумент о неопходности отвореног и слободног „тржишта идеја” подразумева да сâмо питање о истинитости и прихватању идеја зависи од међусобне конкуренције различитих становишта, а не од неког спољашњег ауторитета – било да је то држава или неки други ауторитет. „Кад би цело човечанство било истог, а само један човек супротног мишљења, човечанство не би имало више права да ућутка тог једног човека него што би он, ако би имао моћ, имао права да ућутка човечанство” (Мил, 1988, стр. 50).

Један од савремених аутора који бране ЕП, Кристофер Алстром-Виц (Kristoffer Ahlstrom-Vij), пак, тврди да се епистемичко побољшање не може остварити када се ослонимо на себе саме. Људи или нису мотивисани да сами спроведу побољшање (зато што нису свесни својих епистемичких недостатака или им не придају довољно велику важност; Ahlstrom-Vij, 2013, стр. 16–18) или, чак и ако јесу мотивисани, то неће успети да спроведу на задовољавајући начин (2013, стр. 18–23). Алстром-Виц због овога сматра да се епистемичко побољшање може остварити искључиво *сиољашњим ујишцајем*, путем ограничења приступа информацијама (2013, стр. 29), начина прикупљања информација (2013, стр. 32) или процене прикупљених информација (2013, стр. 33). За разлику од онога што би рекао Мил, Алстром-Виц сматра да је ЕП не само супротан репресивним праксама сузбијања различитих информација и њихових интерпретација, већ и „пружа окружење које олакшава формирање веровања и жеља на информисан начин” (2013, стр. 86). У наредном поглављу ћемо детаљније размотрити Алстром-Вицово одређење ЕП и услова под којима је оправдан.

Нужни и довољни услови за епистемички патернализам

Алстром-Виц одређује ЕП као теорију према којој је понекад оправдано уплитати се у нечији процес истраживања (*inquiry*)², зарад

2 Алстром-Виц „истраживање” одређује као активно стремљење ка епистемичким циљевима. Он преузима Голдманов веритистички приступ према којем се ови циљеви одређују као тежња ка формирању истинитих и избегавању лажних веровања. Важно је нагласити да истраживање не треба *изједначити* са самим процесом формирања веровања. Истраживање је нешто што субјект активно *сироводи*, док је формирање веровања нешто што се субјекту *дођађа*. Дакле, оно што истраживање разликује од осталих људских делатности није чињени-

епистемичког добра те особе, али без претходне консултације са њом (Ahlstrom-Vij, 2013, стр. 4). Ова дефиниција садржи у себи три услова, од којих је сваки појединачно нужан, а сва три узета заједно довољна да се неки поступак сматра примером ЕП (Ahlstrom-Vij, 2013, стр. 39).

- 1) Услов уплитања (*interference*): уплитати се у нечији поступак истраживања значи нарушити слободу неке особе да истраживање спроведе на начин на који она то сама жели (Ahlstrom-Vij, 2013, стр. 41). Другим речима, овај услов подразумева мешање у начин на који неко одлучује да управља својим епистемичким активностима.
- 2) Услов одсуства консултације (*non-consultation*): да би се неки поступак назвао патерналистичким, није нужно да се особа над којом се врши уплитање томе *још живи* (она, напротив, може бити и потенцијално сагласна), већ само да том приликом није консултована (Ahlstrom-Vij, 2013, стр. 45).
- 3) Услов побољшања (*improvement*): централна разлика између ЕП и других примера патернализма је у томе што се уплитање врши зарад *јобољшања нечије епистемичке јозиције*. Треба нагласити да је довољно да поступак буде само *мојивисан* епистемичким побољшањем – чак и ако није дошло до повећања епистемичког добра, сам поступак је још увек био патерналистички (Ahlstrom-Vij, 2013, стр. 48–49).

Алстром-Виц наглашава да наведена три услова показују *када* неку праксу назвати случајем ЕП. Међутим, сами услови не указују на то када би било *ојравдано* прибећи епистемичком уплитању. Штавише, можда постоје јаки разлози због којих то *не би* требало чинити. Из тог разлога, пре него што уведе додатне услове под којима ЕП *јесте* оправдан, Алстром-Виц најпре разматра две могуће примедбе: идеју *личне аујономије*, као општи приговор против патернализма у било ком облику, и идеју *епистемичке аујономије* као специфични приговор против ЕП.

Приговор о личној аутономији се своди на то да се покаже да разлози који се формирају *јозивањем на добро* оних над којима се врши епистемичка интервенција никада нису ваљани разлози за уплитање. Аргумент против патернализма мора да покаже да је такво уплитање нелегитимно, јер се директно сукобљава са концепцијом

ца да се путем истраживања формирају веровања (она се, мање-више, формирају приликом свих људских делатности), већ то што се одређене активности предузимају управо са циљем формирања истинитих веровања (Ahlstrom-Vij, 2013, стр. 40).

личне аутономије. „...поштовање аутономије особе јесте поштовање њеног неспутаног *добровољног* избора као јединог оправданог разлога за њене поступке, осим тамо где је потребно заштитити интересе других од ње саме.” (Feinberg, 1986, стр. 68). Алстром-Виц зато сматра да овако схваћен појам аутономије може да се примени на одређену врсту патерналистичке праксе, али не и на саму праксу ЕП. Он преузима пример Џоела Фајнберга (Joel Feinberg) са пацијентом који тражи да му се препише лек за који лекар зна да је штетан. Лекар, у светлу тог знања, одлучује да то не уради, те одбија захтев свог пацијента, иако пацијент инсистира на томе, верујући у супротно (Ahlstrom-Vij, 2013, стр. 75–76). Да ли је докторово одбијање да препише лек патерналистичко? Фајнберг би тврдио да није. Разлог за овакво тврђење је у томе што он не сматра пацијентов избор добровољним, с обзиром да греша и дела у складу са погрешним уверењем: „Поступак узимања супстанце која ће му нанети штету није нешто што он добровољно одлучује да уради” (Feinberg, 1986, стр. 128). Оваква врста ограничења, дакле, не представља случај нарушавања личне аутономије, с обзиром на то да *свака врста деловања која је заснована на погрешним информацијама не може бити добровољна*. Виц зато закључује да је ЕП компатибилан са Фајнберговим одређењем аутономије (Ahlstrom-Vij, 2013, стр. 77).

Међутим, Алстром-Виц сматра да чак и ако прихватимо Фајнбергово одређење, по ком саме грешке не дозвољавају да нешто означимо као добровољно делање, из тога не следи да увођење спољашњих ограничења одређене врсте не представља облик патернализма. Он каже да наведени аргумент или доказује премало (не показује да сам ЕП није врста патернализма) или пак допушта превише, због тога што руши основе самог либерализма по ком свакој особи мора бити пружена заштита од мешања у самопоштовање – људи имају право на грешке и да трпе последице које из тога настају, без уплитања друштва (Ahlstrom-Vij, 2013, стр 77–78). Самим тим патерналистичка пракса остаје проблематична јер третира одрасле људе (без обзира на то што праве грешке) као децу. Уколико усвојимо један од најпознатијих антипатерналистичких ставова у историји филозофије, који брани Мил, а по ком сам концепт индивидуалне аутономије има вредност за људски развој и побољшање, које их воде ка томе да остваре своје потенцијале (Мил, 1988), поново долазимо до тога да сама идеје личне аутономије подразумева или превише или премало (Ahlstrom-Vij, 2013, стр. 89). Милово ограничење личне аутономије и допуштање спољашњег мешања *само* у случајевима када се поступци индивидуе тичу и интереса других људи отвара питање вредности личне аутономије, која у том случају није вредна по себи. Ако пак

аутономији дамо предност (јер има вредност сама по себи), онда није јасно зашто бисмо је ограничили и дозволили спољашњу интервенцију када се позива на добро других особа. Алстром-Виц тврди да лична аутономија у том случају подразумева премало јер не говори да индивидуалност треба увек да буде заштићена од свих патерналистичких пракси (Ahlstrom-Vij, 2013, стр. 89).³

Будући да идеја личне аутономије не може неоспорно представљати аргумент против патернализма (а још мање против ЕП), Алстром-Виц разматра и идеју постојања специфичне врсте аутономије која треба да послужи као контрааргумент ЕП – епистемичку аутономију. *Епистемичку аутономију* можемо одредити на два начина: као негативну (епистемички аутономна особа не узима тврдње других као основу својих веровања) и као позитивну (епистемички аутономна особа сама спроводи истраживање, ослањајући се на сопствене епистемичке способности) (Ahlstrom-Vij, 2013, стр. 92). Будући да се применом ЕП не говори људима у *шта* треба да верују, већ *како* да формирају своја веровања, ЕП по дефиницији претпоставља кршење искључиво позитивне епистемичке аутономије (Ahlstrom-Vij, 2013, стр. 95). Међутим, да ли је кршење *ове* аутономије довољан разлог да одбацимо ЕП? Алстром-Виц сматра да није: ако епистемичку аутономију одредимо као скуп интелектуалних врлина (*cf.* Feinberg, 1986) које помажу у формирању истинитих веровања, довољно је само показати да неки случајеви ЕП не само што нису погубни за овај скуп врлина, већ могу имати позитивне ефекте. Важи и обрнуто: у неким случајевима ће сам покушај да будемо епистемички аутономни заправо донети епистемичко погоршање (Ahlstrom-Vij, 2013, стр. 95).

Ипак, из тога што епистемичка аутономија не искључије све случајеве ЕП, не произлази да су сви оправдани. Још увек је на заступницима ЕП да понуде додатне разлоге који спецификују околности у којима ЕП *јесте* оправдан. Алстром-Виц ово формулише у виду два додатна услова која су, узета заједно, довољна за *ојравдање* ЕП:

- 1) Услов равнања (*alignment*): епистемички разлози за увођење патерналистичке праксе се морају поравнати са додатним не-епистемичким разлозима. Два или више разлога су поравната ако и само ако а) представљају разлоге за исту ствар, или се б) барем међусобно не искључују (Ahlstrom-Vij, 2013, стр. 117).

---

3 Алстром-Виц сматра несумњивим да је патерналистичка интервенција у неким случајевима у сукобу са личном аутономијом (мешање у избор брачног партнера или каријере), али му се чини претераним тврдити да она није дозвољена у случајевима када некоме треба ускратити приступ обмањујућим или штетним информацијама (или му не дозволити да дела у складу са њима), позивајући се на то да таква интервенција подрива индивидуалност те особе (Ahlstrom-Vij, 2013, стр. 89).

- 2) Услов терета доказивања (*burden-of-proof*): може се тврдити да доступна евиденција са великом вероватноћом показује да ће они над којима се врши патерналистичка пракса имати веће епистемичке бенефите у поређењу са алтернативним праксама (Ahlstrom-Vij, 2013, стр. 122).

Алстром-Виц услов равнања уводи као алтернативу услови који се може назвати *балансирањем добара* (*balancing goods condition*; Crose, 2020, стр. 203–4). Наши епистемички разлози за прибегавање некој патерналистичкој пракси су често нераскидиво повезани са пратећим неепистемичким разлозима. Ови разлози су понекад у хармонији, а понекад у сукобу. Услов балансирања добара подразумева да је могуће поставити епистемичке и неепистемичке разлоге једне насупрот другима и вагати их да би се утврдило који имају већу тежину. У складу са захтевима услова балансирања, ако се покаже да су неепистемички разлози довољно снажни да надвладају епистемичке, онда ЕП у датој ситуацији није оправдан. Међутим, како Алстром-Виц примећује, понекад није интуитивно јасно на који начин треба извагати било епистемичке с једне, и неепистемичке разлоге с друге стране, било више конкурентних неепистемичких разлога (Ahlstrom-Vij, 2013, стр. 115–6), због чега и уводи услов равнања. Равнање је битно другачије од ситуација у којима епистемички услови за имају већу тежину од неепистемичких услова *ipso facto* – овај услов захтева да ти разлози буду у хармонији, а не супротстављени.⁴ Ипак, у неким ситуацијама можемо имати снажне неепистемичке разлоге за ЕП заједно са једним (слабим) разлогом против – тада услов равнања није испуњен, али зато можемо прибећи услови балансирања добара.⁵ Алстром-Виц признаје да се у овој процени донекле морамо ослонити на интуицију, али и на услов терета доказивања којим се осигурава да нећемо погрешити (Ahlstrom-Vij, 2013, стр. 116–7).

Три услова која морају бити испуњена би се пракса сматрала случајем ЕП, заједно са два додатна услова којима се ЕП оправдава, чине Алстром-Вицово одређење ЕП потпуним. Ипак, постоји много облика ЕП који могу да задовоље ове услове, а међу којима још увек има значајних разлика. Због тога ћемо се у наредном поглављу посветити различитим типовима ЕП и додатним проблемима које таква класификација повлачи.

4 Алстром-Виц ово илуструје на поменутом примеру пороте. Овде се не ради о паралелним епистемичким (смањивање утицаја пристрасности поротника) и неепистемичким (оптужени ће имати фер суђење) разлозима, већ о ситуацији када епистемички и неепистемички разлози заједно воде истом циљу (Ahlstrom-Vij, 2013, стр. 115).

5 Услов равнања због тога није нужан услов (Ahlstrom-Vij, 2013, стр. 117), али је у комбинацији са условом терета доказивања довољан за оправдање ЕП.

Типови епистемичког патернализма и дилема Булокове

Једна од главних критичарки Алстром-Вицове позиције, Ема Булок (Emma Bullock), наводи три дистинкције на основу којих можемо разликовати одређене подтипове ЕП (Bullock, 2018, стр. 435–6):

- 1) Директни/Индиректни ЕП. Ако уплитање у процес истраживања који нека особа спроводи за циљ има епистемичке бенефите *саме ње особе*, говоримо о *директном* ЕП. Ако се уплитање врши зарад епистемичких бенефита *друге особе*, ради се о *индиректном* ЕП.⁶ Иако се ауторка у свом раду усмерава искључиво на случајеве директног ЕП, треба приметити да, унутар расправе о патернализму, дистинкција између поступака који се тичу искључиво појединца и поступака који утичу на друге људе није увек јасна. Чак и ако је могуће пронаћи пример поступка који директно погађа само једну особу, без индиректног утицаја на друге, питање је да ли такав поступак уопште може имати *значаја* у расправама о патернализму (Приморац, 1988, стр. 25). Ова неразлучивост се преноси и на расправу о ЕП.
- 2) Меки/Тврди ЕП. *Меки (soft)* ЕП се спроводи над особама за које се процењује да нису способне да самостално спроведу истраживање (нпр. деца). Ако неку особу сматрамо довољно епистемички способном, а свеједно прибегавамо патерналистичкој пракси, онда говоримо о *тврдом* (hard) ЕП. Већина релевантне литературе (cf. Ahlstrom-Vij, 2013; Bullock, 2018; Pritchard, 2013) се фокусира само на случајеве тврдог ЕП.⁷ Меки ЕП се сматра мање проблематичном праксом, која је уобичајена у свакодневном животу.⁸ Тврди ЕП, с друге стране, представља далеко радикалнију позицију, будући да подразумева уплитање у процес истраживања које спроводе особе које могу да буду самостални доносиоци одлука. Ипак, иако је ова дистинкција наглашена у расправама о ЕП, ми ћемо указати на проблематичност јасне линије разграничавања.

---

6 Ова разлика (не увек у истим терминима) је присутна и у традиционалним расправама о патернализму. На пример, активиста који се уплиће у рад дуванске индустрије не покушава да заштити произвођаче, већ кориснике (Dworkin, 2020: 2.4).

7 Међутим, у самој расправи унутар ЕП, Кроче ову дистинкцију експлицитно подрвргава преиспитивању (Croce, 2020).

8 На пример, наставник који млађим ученицима предаје њутновску механику може рећи да се њоме исцрпљују закони кретања, без улажења у лекције из квантне механике које нису прилагођене датом узрасту (Meehan, 2020, стр. 318).

- 3) Комбиновани/Чисти ЕП. Уколико се уплитање врши искључиво зарад епистемичких користи, тада на делу имамо *чисти (unmixed)* ЕП, док је *комбиновани (mixed)* ЕП мотивисан додатним, неепистемичким разлозима. Ова дистинкција је специфична за ЕП, док су претходне две присутне у општим расправама о патернализму.

Поред три наведене дистинкције, Булокова уводи и додатну поделу на два основна типа ЕП, а то су *еудаимонистички епистемички патернализам* (ЕЕП) и *сироји епистемички патернализам* (СЕП). ЕЕП је свако епистемичко уплитање које доводи до епистемичких побољшања која за циљ имају *ојшију* добробит. Стога, ова епистемичка побољшања имају само инструменталну вредност. СЕП је облик патернализма код којег се епистемичке вредности идентификују независно од опште добробити, а само уплитање се оправдава на основу епистемичких користи.⁹ Булокова сматра да заговорници ЕП морају да се одреде за неки од ова два типа. Наиме ЕП, по својој дефиницији, подразумева епистемичко побољшање. Уколико ЕП пракса треба да буде оправдана, онда је то *или* зато што се вредност епистемичког побољшања састоји у томе што доводи до неепистемичких добробити, *или* зато што је оно епистемички вредно. Булокова ову поделу користи за формулисање своје дилеме, која за циљ има да покаже да су оба типа неодржива.

Њена дилема може да се представи на следећи начин:

- 1) Уколико изаберемо прву опцију (ЕЕП), епистемички патернализам постаје немогуће разликовати од обичног патернализма, те га због тога треба одбацити.
- 2) Уколико изаберемо другу опцију (СЕП), сам епистемички патернализам је неприхватљив јер епистемичка вредност, узета сама за себе, не може да надвлада лични суверенитет.

Сада ћемо размотрити појединачне делове ове дилеме и дати одговор на сваки.

1) Полазећи од тога да се оправдање ЕП заснива на томе да епистемичко побољшање доводи до неепистемичких добробити неке

⁹ Иако подела на ЕЕП и СЕП на први поглед може да изгледа донекле слично подели на чисти и комбиновани ЕП (а сама ауторка не објашњава прецизно разлику између ове две поделе), будући да обе почивају на разликама у мотивацији (епистемичкој или неепистемичкој), треба нагласити да се ове дистинкције ипак не свде једна на другу. ЕЕП је по дефиницији увек комбинован, будући да у свим ситуацијама подразумева неепистемичке користи. СЕП, пак, може бити или чист (ако се оправдава *искључиво* епистемичким користима) или комбинован.

особе (било саме особе која се патернализује, било других особа које онда, индиректно, имају добробити од такве праксе), Булокова наводи примере који показују (или би бар требало да покажу) да они који заступају ЕП морају да признају да су и „патерналистичка уплитања која погоршавају нечију епистемичку ситуацију понекад оправдана” (Bullock, 2018, стр. 433). Ми сматрамо да је ово грешка у аргументацији и да стога њена критика ЕЕП не стоји.

Наиме, примери које Булокова наводи, а који се свде на то да покажу да и *еписџемичко њојоршање* (лагање о стварној штетности опојних дрога, лечење помоћу плацебо третмана, повећање нечијих когнитивних пристрасности)¹⁰ може да увећа њихову свеукупну (не-еписџемичку) добробит, не могу да се користе као противаргумент ЕЕП, будући да не испуњавају главни и дистинктивни разлог да би нешто уопште било названо ЕП, а то је еписџемичко побољшање. Стога је потпуно нејасно због чега Булокова тврди да се ова врста еписџемичког патернализма своди на обичан патернализам. Као што смо навели на самом почетку рада, да бисмо нешто назвали патернализмом неопходно је да буду испуњени услови *ујлишњања* и *одсусџва консулџације*. Такође је неоподно и да се сама патерналистичка интервенција врши зарад добра неке особе (или неких других особа). Оно што, пак, ЕП чини различитим од обичног патернализма јесте и један додатни услов – *услов еписџемичкој њоболџшања*. Подсетићемо да је овај услов испуњен и када је еписџемичко побољшање само мотивација, без обзира на то какве ће бити последице по стварно повећање еписџемичке добробити. Како бисмо јасније сагледали ову разлику, размотримо следећи пример.

Кајл и Ерик су колеге које раде на Универзитету и изабрани су за чланове комисије која треба да додели 10 стипендија за најбоље студенте. Њихов задатак је да од великог броја студената који су се пријавили за стипендију дођу до ужег скупа потенцијалних кандидата, процењујући њихове академске биографије. Кајл зна да његов колега Ерик има предрасуде према људима друге расе, сматрајући их мање вредним и мање интелектуално способним, те да његово оцењивање биографија неће бити непристрасно. Кајл схвата да, ако жели да осигура *фер* и *јравичну селекцију кандидата* за добијање стипендије, мора да учини нешто поводом Ерикових предрасуда. Претпоставимо да Кајл разматра три могућности:

---

10 На пример, уколико кажемо да кокаин изазива аутоматску зависност код људи који га користе, тиме ћемо одвратити грађане од искушења да пробају ову дрогу, чиме ће *лажно веровање* о штетности кокаина довести до свеукупно здравијег живота без дроге (Bullock, 2018, стр. 438).

Могућност 1: Кајл једноставно може да *слаже* Ерика, тако што би му рекао да су сви кандидати припадници његове расе;

Могућност 2: Кајл може да *сакрије идентитет* свих кандидата, тако да Ерик не зна расу кандидата које разматра;

Могућност 3: Пре процеса селекције, Кајл може да, без претходног консултовања, обавезе Ерика на гледање *едукативних видеа* о академским постигнућима студената различитих раса, из којег је јасно да припадници других раса ни у чему не заостају за студентима који су исте расе као Ерик.

Све три могућности би биле мотивисане истим (неепистемичким) циљем – обезбеђивање фер и правичне процедуре за добијање студентске стипендије. Све три представљају случајеве патернализма (испуњени су услови уплитања и одсуства консултације). Међутим, прва могућност *није* случај ЕП, будући да не испуњава Алстром-Вицов услов епистемичког побољшања (који дозвољава прикривање информација, али не и експлицитно лагање). Ерикова епистемичка позиција би у овом случају постала јасно погоршана (формирао би лажно веровање да сви кандидати *јесу* припадници његове расе). Друге две опције, пак, представљају случајеве ЕП, јер су испуњена сва три нужна услова. Међутим, између ове две могућности постоји релевантна разлика.

У другом сценарију, Кајлов поступак доводи до (неког облика) епистемичког побољшања, будући да *анулира* Ерикову пристрасност према припадницима других раса. Самим тим ова ситуација испуњава сва три услова да се означи као ЕП. Међутим, за разлику од треће могућности, у другој „епистемичко побољшање” има само *инструменталну вредност* (Кајлова епистемичка мотивација за анулирање пристрасности је само средство) јер за крајњи циљ има искључиво неепистемичку вредност. У трећем сценарију и епистемичке и неепистемичке вредности јесу оно до чега је Кајлу стало, тј. обе вредности представљају циљ саме по себи. У овом последњем случају, дакле, постоји *и* епистемичка мотивација за Ериково епистемичко побољшање (формирање истинитог веровања о интелектуалним капацитетима који нису у корелацији са расом, побољшано разумевање, суочавање са информацијама које побијају и доводе до свесног напуштања предрасуда) *и* поменути неепистемичка мотивација.

Сваки поступак који подразумева ЕП је стога и патерналистички (јер сваки задовољава услове да би се нешто означило као патернализам), али ниједан случај ЕП не може просто да се *регукује* на општи патернализам, јер услов епистемичког побољшања прави важну дистинкцију (без обзира на то да ли је то епистемичко побољшање циљ само по себи или средство за неепистемичку вредност). Док је

први могући сценарио пример опште патерналистичке праксе, други и трећи потпадају под пример ЕП праксе – с том разликом што је друга могућност случај ЕЕП, а трећа случај СЕП. Ово значи да Булокова греша и да „епистемичко” у ЕЕП није сувишно. Стога, дистинкција између ЕЕП и СЕП остаје.

2) Што се тиче другог дела дилеме, односно аргумента против СЕП, Булокова најпре истиче да Алстром-Вицов услов равнања не постиже свој циљ. Наиме, ако у било ком случају ЕП имамо макар мали неепистемички разлог *iproiv* уплитања, услов равнања је нарушен. Под „малим” неепистемичким разлогом Булокова подразумева већ поменути приговор о нарушавању личне аутономије. Ауторка истиче да чак и ако кажемо да лична аутономија има само „ограничену” вредност, та вредност и даље мора бити самерена у односу на епистемичке добробити, што нас враћа на проблем балансирања различитих врста добара (Bullock, 2018, стр. 441–02).

Да би демонстрирала ову тврдњу, Булокова наводи следећи пример. Трудница пати од ретке болести за коју зна да има 25% шанси да буде наследна. Након што је урадила тест, њен лекар зна да она не носи неопходну генетску особину да би се болест пренела на дете. Међутим, након тестирања, трудница одлучује да задржи дете без обзира на исход и наглашава да не жели да зна резултате теста. Ако лекар одлучи да јој саопшти информацију да нема разлога за бригу, ово представља случај ЕП. Међутим, прекршен је услов равнања, будући да постоје „слаби” неепистемички разлози (њена жеља да не зна резултате) који су експлицитно против епистемичког уплитања. Упркос томе што постоје и јаки неепистемички разлози за уплитање (лекар ће смањити њену анксиозност по питању здравља детета), чињеница да постоје и слаби чини се довољном да тврдимо да је услов равнања прекршен. Булокова сматра да је у овом случају дошло до нарушавања личног суверенитета, будући да је трудница експлицитно затражила да не буде информисана. Ово је облик наношења *штеће* њеној добробити (Bullock, 2018, стр. 441).

Као што је већ речено у претходном поглављу, Алстром-Виц антиципира овакав вид приговора, и признаје да је у сличним ситуацијама довољно да буде испуњен услов балансирања добара (Ahlstrom-Vij, 2013, стр. 117–8). Међутим, ми тврдимо да у овом и сличним случајевима услов равнања уопште не мора бити прекршен. У овом случају смо суочени са неепистемичким разлозима *за* и *iproiv*. Иако је претходно речено да постоји проблем са самеравањем епистемичких и неепистемичких разлога – овде се ради о самеравању различитих неепистемичких разлога. Стога, ово *није* враћање

на проблем балансирања различитих врста добара. Интуитивно је прихватљиво да тврдимо да ће укупна неепистемичка добробит труднице бити већа ако јој лекар саопшти лепе вести о здрављу детета (без обзира на њену жељу да не зна резултат). Чак и уколико се тврди да се различити неепистемички разлози такође међусобно разликују (не само квантитативно већ и квалитативно), ако кажемо да је у овом случају њихово самеравање недозвољено, следило би да *никада* не можемо да одлучујемо између квалитативно различитих добробити. У случају ЕП повучена је *релевантна* разлика између епистемичких и неепистемичких вредности¹¹, што значи да можемо међусобно да самеравамо различите неепистемичке разлоге. Због тога ово није проблем балансирања различитих епистемичких и неепистемичких добара.

Штавише, ако је, као што Булокова тврди, лични суверенитет *увек* и *иолико* релевантан, онда се губи јасна граница између тврдог и меког патернализма. Уколико се тврди да се у било којој ситуацији ЕП нарушава лични суверенитет особе над којом се врши интервенција, а постоје случајеви ЕП који јесу интуитивно оправдани, онда је питање *да ли* и *када* неку особу можемо сматрати аутономном. Да бисмо одговорили на ово питање, а полазећи од Крочеове (Michel Croce) аргументације (Croce, 2020, стр. 210–212), послужићемо се Фајнберговим одређењем личне аутономије и личног суверенитета. Према Фајнбергу, ова два појма су тесно повезана. Он тврди да је лични суверенитет нешто што одрасле особе поседују у пуној мери, а новорођенчад нимало. Деца, која су између те две крајности, имају одређену личну аутономију чију границу постављају њихови родитељи (Feinberg, 1986, стр. 47).¹² Лична аутономија одређује границе унутар којих је неко суверен. Тинејџер, који има слободу да се забави у изласку са пријатељима, под условом да се врати кући пре поноћи, ужива аутономију такве врсте. Ово, међутим, не значи да деца (тинејџери) не поседују *и* лични суверенитет, али је његове границе тешко утврдити на прецизан начин, јер је и даље мањи од суверенитета одрасле особе.

Слично начину на који деца (чију границу личне аутономије одређују родитељи) ипак и сама поседују лични суверенитет, на одрасле (који по дефиницији имају пун суверенитет), се још увек може применити и идеја личне аутономије (чије границе у овом случају

11 Да се радило о другачијој врсти патернализма (правни патернализам, репродуктивни патернализам) релеватна разлика би била повучена на другачијој линији раздвајања.

12 Однос аутономије и суверенитета можемо схватити аналогно односу аутономне покрајине и суверене државе унутар које се налази (Feinberg, 1986, стр. 47).

постављају сами себи). Шта онда подразумева лична аутономија одраслих? Фајнберг је одређује као *скуј врлина*, као што су поузданост, исправно расуђивање, способност рационалног одлучивања или одговорност (Croce, 2020, стр. 211; Feinberg, 1986, стр. 28, 31, 42–44). Имајући у виду речено, сама граница између меког и тврдог патернализма постаје замагљена. Уколико се вратимо на наш пример са Кајлом и Ериком, поставља се питање да ли Ерик (одрасла особа) испуњава неопходне услове да бисмо га назвали аутономном личношћу, с обзиром да његове пристрасности подривају његову способност исправног расуђивања, и друге врлине из поменутог скупа (Croce, 2020, стр. 211). Ако Ерик није аутономна личност, онда Кајлово уплитање потпада под случајеве меког ЕП.¹³ Ми, пак, у складу са Фајнберговим одређењем, тврдимо да Ерик још увек поседује пун *суверенитет*, те је стога ово случај тврдог ЕП. На тај начин, показујемо да граница између тврдог и меког ЕП ипак може да се повуче.

Поред тога што тврдимо да је могуће повући релевантну разлику између ова два подтипа ЕП, овим показујемо још једну ствар. Примедба Булокове о томе да у сваком примеру СЕП имамо бар један не-епистемички разлог (нарушавање личног суверенитета) против уплитања не стоји. Наиме, уколико би се Кајл одлучио за могућност бр. 3, његова интервенција би била мотивисана тиме да анулира Ерикове пристрасности, и самим тим мотивисана *повећањем* његове личне аутономије. У овом и сличним примерима, епистемичка интервенција не крши личну аутономију особе која је патернализована (Ерик).

Међутим, Булокова уводи додатну разлику између радикалног и умереног СЕП. *Радикални* СЕП подразумева чисте облике ЕП, односно оне код којих се промовишу *искључиво* епистемичке вредности које носе превагу над личним суверенитетом (Bullock, 2018, стр. 443). Замислимо да је могуће да нам неко пушта лекције из квантне механике док спавамо, са циљем да их подсвесно научимо, а притом нас квантна механика не занима, нити ово знање на било који начин доприноси нашој општој добробити (Bullock, 2018, стр. 442). Булокова, пак, тврди да је оваква интервенција *иниуитивно* неприхватљива, односно да лични суверенитет односи превагу над овим епистемичким бенефитом, чиме одбацује радикални СЕП као неоправдан. Ми се слажемо са Булоковом да је ова позиција неприхватљива, при чему нам наша претходна анализа омогућава да одбацимо радикал-

---

13 Кроче тврди управо ово, чиме проширује одређење меког патернализма које нуди Булокова. Ако бисмо, заједно са Крочеом, ово прихватили као случај меког ЕП, следило би да је готово сваки случај патернализма заправо меки патернализам.

ни СЕП на основу разлога који су јачи од позивања на интуицију. За разлику од случаја са Ериком, у наведеном примеру мотивација није била усмерена на повећање оних интелектуалних врлина које развијају личну аутономију. Поред тога, случајеви чистог СЕП су веома ретки и подразумевају веома апстрактна знања са мало или нимало практичне примене (Jackson, 2021, стр. 6). Због тога су заступници ЕП више усмерени на случајеве који имају *и* последице по општу добробит (Bullock, 2018, стр. 447; нап. 66).

Булокова зато прелази на разматрање *умерено* СЕП, који подразумева комбиноване облике ЕП, односно оне који су истовремено мотивисани *и* повећањем епистемичких вредности *и* општом добробити (Bullock, 2018, стр. 443). Међутим, да би се ова позиција оправдала, неопходно је показати због чега било епистемичке вредности, било општа добробит нису, узете појединачно, довољне за оправдање ЕП. Другим речима, треба показати због чега ни радикални СЕП ни ЕЕП нису оправдане позиције. У претходном одељку смо дали разлоге за одбацавање радикалног СЕП. Што се тиче ЕЕП, прisetимо се примера са Ериком и Кајлом и могућности бр. 2. Наши разлози да ову позицију генерално сматрамо инфериорном у односу на умерени СЕП леже у томе што у наведеном примеру Ерикове пристрасности нису елиминисане, већ само *ad hoc* замаскиране. Иако смо нагласили да примедба Булокове не стоји и да у наведеном примеру и могућност 2 и могућност 3 подразумевају да заправо јесте дошло до епистемичког побољшања код Ерика, као и индиректно, до опште добробити за друге (кандидатима је омогућена фер и правична селекција), разлика је у томе што избором могућности 2 не постижемо ништа дугорочно.¹⁴ Избором могућности 3, Кајл би (уколико би његова едукација била успешна) довео до тога да Ерик освести своје пристрасности, призна их као неутемељене, и одбаци у свим наредним ситуацијама.¹⁵

14 „Тиме што ћемо вазу умотати у пуцкетаву фолију, нисмо је учинили ништа мање ломљивом” (Meehan, 2020, стр. 324). Штавише, могуће је да дугорочно изазовемо и неке негативне последице – стално „маскирање” нечијих пристрасности доводи до развијања епистемичких порока који се негативно одражавају на личну аутономију (Meehan, 2020, стр. 327). Када би Кајл у свакој појединачној ситуацији изнова и изнова поступао на овај начин, учинио би Ерика епистемички „лењим”, а самим тим и мање аутономним.

15 У литератури о ЕП није разјашњено да ли парадигматични пример са поротом треба интерпретирати као ЕЕП или СЕП (*cf.* Jackson, 2021, стр. 7). Према нашем тумачењу, овај пример потпада под ЕЕП. Међутим, ово је истовремено и случај где је ЕЕП оптималан за постизање жељеног резултата, будући да се порота саставља за неки специфични случај, за разлику од Ерика чије пристрасности могу да дођу до изражаја често и у најразличитијим животним ситуацијама.

Да сумирамо, наш одговор на дилему Булокове је следећи. 1) Најпре, погрешан је њен закључак да се ЕЕП своди на општи патернализам. Ми смо показали да су случајеви ЕЕП танка линија која раздваја СЕП од општег патернализма. 2) Погрешан је и њен други закључак, односно да СЕП нужно нарушава лични суверенитет. Међутим, утврдили смо да одређени епистемички бенефити заправо доводе до повећања личне аутономије, те самим тим приговор о нарушавању личног суверенитета не важи у свим ситуацијама. Булокова је ипак у праву када тврди да је умерени СЕП супериорнији и од ЕЕП и од радикалног СЕП. У наредном поглављу ћемо размотрити оправданост овог типа епистемичког патернализма у једном врло релевантном домену практичног деловања у коме ово питање легитимности ЕП може бити од великог значаја – тренутна здравствена криза.

Криза, пристрасности и епистемички патернализам

Пример са Кајлом и Ериком послужио је да пружимо одговор на проблем нарушавања личног суверенитета. Уколико под аутономном особом подразумевамо не само сваку одраслу особу, већ и ону која има способност исправног расуђивања, способност рационалног одлучивања и одговорност (према себи и другима), онда је и ЕП оправдан у ситуацијама у којима су ове способности озбиљно сужене. Погрешна је претпоставка да људи увек (или обично) доносе одлуке које су у њиховом најбољем интересу. Познато је да је функционисање људског ума праћено „шумом” великог броја когнитивних пристрасности. Постојање ових „грешака” је убедљиво демонстрирано и добро потврђено у психолошким истраживањима (*cf.* Tversky & Kahneman: 1974; Kahneman: 2011). Ове когнитивне пристрасности ометају људе да рационално¹⁶ анализирају ситуације у којима се налазе и наводе их на погрешан пут у ситуацијама неизвесности. У време кризе, када страх и неизвесност расту, проблеми проузроковани овим пристрасностима постају још израженији (Lechanoine &

---

16 Људи користе доказе погрешно или са предрасудама и често самоуверено доносе закључке на основу недовољно информација. Другим речима, због тога што располажу врло ограниченом количином информација и знања, тешко могу да постигну *ојштималан избор*. „...девијације *сйварној* понашања у односу на *нормативни модел* су толико распрострањене да не могу бити игнорисане, сувише су систематске да би се сматрале случајном грешком и сувише суштинске да би се на њих могло одговорити ублажавањем нормативних захтева” (Tversky & Kahneman, 1988).

Gangi, 2020). Људи су у већој мери изложени псеудонаучним информацијама, лажним вестима и непровереним садржајима, нарочито због присутности друштвених мрежа (Deroux *et al.*, 2020; Kouzu *et al.*, 2020). У многим кризним ситуацијама неопходна је спољашња интервенција (приватна или јавна) која ће утицати на одлуке које људи праве. Као парадигматичан пример кризе користићемо тренутну пандемију изазвану вирусом ковид-19.

„Лажне вести се шире брже и лакше него вирус, и подједнако су опасне”, изјавио је директор Светске здравствене организације након што је пандемија вируса ковид-19 узела маха (WHO, 2020). У оваквим околностима, било је неопходно увести одређене заштитне мере. Поред ових заштитних мера (ношење маске, држање физичке дистанце) које су увеле државне институције широм света у циљу спречавања даљег ширења вируса, у јавности (медији, друштвене мреже) су се појавиле и различите псеудонаучне информације о томе шта све може да нас заштити од вируса. Неке од њих су бенигне (иако још увек неефикасне), док су неке друге, пак, веома штетне и опасне.¹⁷ Као последица овакве ситуације, показало се да је оваква криза врло плодно тло за ширење веровања у различите теорије завере (Gonçalves-Sá, 2020). Још једна „жртва” ширења лажних вести јесте и питање вакцинације против ковида-19. Ова тема је изазвала читаву бујицу реакција на интернету која се показала као озбиљна претња по јавно здравље (Teovanović *et al.*, 2020).

У кризним ситуацијама попут управо описане, питање оправдања ЕП добија и додатну димензију. Наиме, код случајева у којима се не може јасно проценити да ли је ЕП пракса оправдана или не, *ова амбивалентност може несјати* када смо суочени са кризном ситуацијом.

Претпоставимо да се Нестор креће у кругу људи који генерално верују у теорије завере, нпр. да „велики светски моћници” желе да нам уграде чип како би нас контролисали. Нестор верује да су те теорије поуздане и поткрепљује их измишљеним подацима и доказима. Додатни разлог за Несторово веровање пружа и чињеница да је велики број људи у његовом окружењу такође убеђен у ове „доказе”. Једног дана у његову канцеларију долази нова колегиница Дарија. Након неког времена, Дарија сасвим случајно чује телефонски разговор који Нестор води са својом другарицом Јованом, те закључује да Нестор припада групи људи која верује у теорије завере. Дарија одлучује да се умеша тако што позива Нестора на вечеру на којој му

17 Један од најтрагичнијих примера је смрт више од пет стотина Иранаца услед тровања метанолом, за који су веровали да представља лек за ковид-19 (Delirrad & Mohammadi, 2020).

износи информације које побијају његове теорије (позивајући се на поуздане изворе и научне чланке). Без обзира на исход ове интервенције, ово представља случај ЕП. Претпоставимо да, након што је суочен са овим новим информацијама, Нестор схвата да је био заробљен у *епистемичком мехуру* и његово веровање у теорије завере бива озбиљно уздрмано.¹⁸

Тиме што је Дарија „пробушила” његов епистемички мехур није допринела само епистемичким добробитима, већ је повећала и Несторову личну аутономију – елиминацијом његових пристрасности. У овом случају Дарија је имала не само епистемичке и неепистемичке¹⁹ разлоге за интервенцију, већ и неепистемичке разлоге *прошив* (Јована и остали пријатељи ће одбацити Нестора, живот ће му постати мизеран, постаће депресиван). Дарија је ипак одлучила да интервенише. Да ли је ова интервенција била оправдана? Одговор на ово питање зависи од тога који од ових неепистемичких разлога односи превагу. Иако смо тврдили да *није немогуће* међусобно самеравати (квалитативно и квантитативно) различите неепистемичке разлоге, остаје нејасно да ли је ово *увек могуће*. За разлику од нашег примера са Кајлом и Ериком, где смо показали да суштински не постоје неепистемички разлози против уплитања, у овом случају одговор није несумњиво потврдан.

Замислимо сада да се ова читава прича дешава за време тренутне пандемије. Нестор и његови пријатељи, који се плаше наводног „чиповања”, сада су убеђени да се чип налази у вакцини, коју одбијају да приме. Кампање које подстичу вакцинацију као излаз из ове кризне ситуације додатно им поткрепљују сумње у то да „светски моћници” стоје иза изазивања кризе. Ширење теорија завере у медијима и на друштвеним мрежама, заједно са когнитивним пристрасностима које постају израженије током кризе, више не утичу само на Нестора и његову малу дружину, већ и на *чииаво друштво*. Да ли би под оваквим околностима Даријина епистемичка интервенција била оправдана? Њени неепистемички разлози (здравље Нестора и његових истомишљеника, као и свих других чланова друштва) су сада довољни да превагну над (сада слабим) неепистемичким разлозима против. У тренутку здравствене кризе у којој су животи свих грађана угрожени, *могуће* је самерити ове разлоге и на тај начин оправдати ЕП праксу.

---

18 Сличан пример о феномену епистемичког мехура (*epistemic bubble*) даје и Кроче (Кроче, 2020, стр. 212–3) који, међутим, не разматра кризне ситуације.

19 Иако може деловати да Даријина интервенција представља случај радикалног СЕП, за разлику од примера са квантном механиком, њено епистемичко уплитање ће нужно имати последице по Несторово опште стање (биће мање анксиозан, живеће пунијим плућима, ослободиће се страхова).

У светлу свега овога, као и с обзиром на претходне аргументе о личној аутономији и условима под којима ЕП може да се брани, размотрићемо оправданост уплитања *државе* у одлучивање људи да ли да се вакцинишу против вируса ковид-19. Дарија сада постаје држава и њено уплитање поприма институционалне димензије. По аналогiji са примером са Кајлом и Ериком, размотримо поново три могућности:

Могућност 1: Држава уводи закон о обавезној вакцинацији. Ово би представљало случај општег патернализма уколико оваква пракса као *примарни* мотив има заштиту особе која се вакцинише.²⁰

Могућност 2: Држава одлучује да сакрије одређене *релевантне* информације о могућим нуспојавама вакцине. Ове информације, иако релевантне за саме лекаре, научнике и произвођаче вакцина, могу да доведу до тога да грађани прецењују њихов значај (нпр. вероватноћу јављања), што се негативно одражава на одлуку да ли да се вакцинишу (и разумевање добробити саме вакцине). Ово је случај ЕЕП.²¹

Могућност 3: Држава може покушати да едукује грађане активним промовисањем релевантних информација о вакцини и научних истраживања. Таква пракса подразумевала би кампању против тзв. „антиваксера” и заступника теорија завере, али и објашњавање научних доказа који несумњиво говоре у прилог вакцинацији. Ово би представљало случај СЕП.

У складу са свим што је до сада речено, и овде је могућност 3 (умерени СЕП) супериорнија од прве две. За разлику од могућности 1, могућност 3 не подразумева присилу (која понекад може бити и контрапродуктивна и довести до негодовања јавности) и не доприноси развоју личне аутономије. За разлику од могућности 2, могућност 3 има догоровније последице и активно промовише грађане

20 Иако је *догађајни* мотив за вакцинацију да се индиректно заштите и друге особе, ово је још увек случај патернализма. С друге стране, закон који забрањује вођњу у алкохолисаном стању као примарни мотив има заштиту других људи. Према се таквим законом индиректно штите и сами пијани возачи, то *не би* представљало патерналистичку праксу, управо због тога што је примарно мотивисано заштитом других (Ahlstrom-Vij, 2013, стр. 69).

21 Подсетимо се поменутог примера са поротом. Иако су информације о криминалној прошлости окривљеног релевантне за сам судски процес, постоји опасност да им поротници придају већи значај него што их оне имају за случај о коме одлучују. С друге стране, судија још увек поседује те информације. Слично томе, стручњаци који одобравају употребу одређене вакцине имају увид у могућа нежељена дејства, али истовремено на исправан начин процењују вероватноћу да до њих дође.

као аутономне личности. Свесни смо могућег приговора да у случају здравствене кризе епистемички бенефити јесу мање релевантни од очувања живота људи, али би праксе које истовремено и промовишу исправно расуђивање, способност рационалног одлучивања и одговорност и доводе до очувања живота дугорочно имале боље последице.²² То би довело до пораста поверења у науку и релевантну експертизу, што би у омогућило бољи одговор држава и грађана како у некој наредној кризној ситуацији, тако и у свакодневним одлукама.

Литература:

- Adhanom, T. (2020). Munich security conference, 15. February, Munich, Germany <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/munich-security-conference>
- Ahlstrom-Vij, K. (2013). *Epistemic Paternalism: A Defence*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Bullock, E. (2018). "Knowing and Not-Knowing for Your Own Good: The Limits of Epistemic Paternalism". *Journal of Applied Philosophy*. 35 (2). 433–447.
- Croce, M. (2020). "Epistemic Paternalism, Personal Sovereignty, and One's Own Good". *Epistemic Paternalism: Conceptions, Justifications and Implications* (Axtel, G. & Bernal A. eds.) London, New York: Rowman & Littlefield International. 199–217.
- Delirrad, M. & Mohammadi, A. B. (2020). "New Methanol Poisoning Outbreaks in Iran Following COVID-19 Pandemic". *Alcohol and alcoholism* 55(4). 347–348. <https://doi.org/10.1093/alcalc/agaa036>
- Depoux, A., Martin, S., Karafillakis, E., Preet, R., Wilder-Smith, A., & Larson, H. (2020). The pandemic of social media panic travels faster than the COVID-19 outbreak.
- Dworkin, G (2020). "Paternalism". *Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Zalta, E. N. ed.) <https://plato.stanford.edu/archives/fall2020/entries/paternalism/>
- Feinberg, J. (1986). *The Moral Limits of the Criminal Law. Volume Three: Harm to Self*. New York, Oxford: Oxford University Press.
- Goldman, A. I. (1991). Epistemic paternalism: communication control in law and society. *The Journal of Philosophy*, 88(3), 113–131.

---

22 Још један додатни приговор би могао бити да је пракса ЕП примеренија у некризним периодима, а да у току саме кризе треба реаговати што ефикасније како би се остварили неки неепистемички циљеви (јавно здравље, општа безбедност, економска стабилност). Међутим, управо је криза показатељ потребе за овом врстом епистемичке интервенције, с обзиром да мотивација за сузбијање ирационалних, лажних и штетних веровања није довољно снажна у време када ефекти тих веровања не долазе експлицитно до изражаја. Стога, не само што је криза релевантна за расправу о ЕП, већ је и сам ЕП релевантан за кризне ситуације.

- Gonçalves-Sá, J. (2020). "In the fight against the new coronavirus outbreak, we must also struggle with human bias". *Nature Medicine* 26. 305. <https://doi.org/10.1038/s41591-020-0802-y>
- Jackson, L. (2021). "What's Epistemic About Epistemic Paternalism?". *Essays in Epistemic Autonomy* (forthcoming).
- Kahneman, D. (2011). *Thinking, fast and slow*, New York: Farrar, Straus and Giroux.
- Kouzy, R., Joseph, A. J., Kraitem, A., El Alam, M. B., Karam, B., Adib, E., Zarka, J., Traboulsi, C., Akl, E. W., Khalil, B. (2020). "Coronavirus Goes Viral: Quantifying the COVID-19 Misinformation Epidemic on Twitter". *Cureus* 12(3). <https://doi.org/10.7759/cureus.7255>
- Lechanoine, F & Gangi, K. (2020). "COVID-19: Pandemic of Cognitive Biases Impacting Human Behaviors and Decision-Making of Public Health Policies". *Frontiers in Public Health* (24). <https://doi.org/10.3389/fpubh.2020.613290>
- Meehan, D. (2020). "Epistemic Vices and Epistemic Nudging: A Solution?". *Epistemic Paternalism: Conceptions, Justifications and Implications* (Axtel, G. & Bernal A. eds.) London, New York: Rowman & Littlefield International. 316–332.
- Plato, A. B. (1991). *The Republic of Plato*. New York: Basic Books.
- Pritchard, D. (2013). Epistemic paternalism and epistemic value. *Philosophical Inquiries* 1(2). 9–37.
- Teovanović, P., Lukić, P., Zupan Z., Lazić, A., Ninković, M. & Žeželj, I. (2020). "Irrational beliefs differentially predict adherence to guidelines and pseudoscientific practices during the COVID-19 pandemic". *Applied Cognitive Psychology* 35(2). 486–496. <https://doi.org/10.1002/acp.3770>
- Tversky, A. & Kahneman, D. (1974). "Judgment under uncertainty: Heuristics and biases". *Science*. 185(4157). 1124–1131.
- Tversky, A. & Kahneman, D. (1988). "Rational choice and the framing of decisions". *Decision making: Descriptive, normative, and prescriptive interactions* (Bell, D. E. Raiffa H. & Tversky, A. eds.). Cambridge University Press. 167–192.
- Мил, Џ. С. (1988). *О слободи*. Београд: Филип Вишњић.
- Приморац, И. (1988). "Милова одбрана слободе", у: Мил, Џ. С. (1988). *О слободи*. Београд: Филип Вишњић. 5–28.

Ivana Janković*

Miljan Vasić**

EPISTEMIC PATERNALISM IN TIMES OF CRISES

Abstract: Epistemic paternalism is the practice of interfering in the process of inquiry of another, without prior consultation and for the sake of her epistemic good. We will examine two main types of epistemic paternalism: eudaimonic and strict. In the case of eudaimonic epistemic paternalism, epistemic improvement is used only as a means to achieve non-epistemic benefits. In the case of strict epistemic paternalism, epistemic improvement is valued as a good in itself. The main objection against each type of epistemic paternalism is that this practice leads to a violation of personal autonomy. We will defend a more moderate form of strict epistemic paternalism which is motivated by both epistemic and non-epistemic benefits. At the same time, this moderate form leads to the development of specific epistemic virtues, which results in an increase rather than a violation of personal autonomy. We will show that the question of the justification of epistemic paternalism is especially relevant in crises, such as the current pandemic caused by the covid-19 virus.

Keywords: epistemic paternalism; crisis; personal autonomy; epistemic virtues

---

* Assistant Professor, Department of Philosophy, Faculty of Philosophy, University of Belgrade, ivana.jankovic@f.bg.ac.rs

** Junior Researcher, Institute of Philosophy at the Department of Philosophy, Faculty of Philosophy, University of Belgrade miljan.vasic@f.bg.ac.rs